

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ГРУПИ "ЛЮДСЬКІ ВІДНОСИНИ"

Статтю присвячено аналізу англійських фразеологічних одиниць групи "Людські стосунки". За змістовим критерієм виділені підгрупи, також проаналізовані семантичні та структурні характеристики. У досліджуваній групі фразеологізмів змістові параметри демонструють диференціацію, семантичні та структурні – домінування одного з типів.

Інтенсивний розвиток фразеологічних досліджень за останній час визначив появу значної кількості нових різноманітних підходів до вивчення ФО, одним з яких є польовий підхід, що вивчає фразеологічні мікросистеми з точки зору внутрішніх системних зв'язків.

Системний підхід до вивчення фразеологічного складу мови послужив основою для проведення досліджень у рамках семасіологічного підходу [1; 2; 3], що полягає у різнобічному аналізі ФО з точки зору їх семантичної спільності та передбачає вивчення ФО у складі фразео-семантичного поля на матеріалі однієї або різних мов [3; 4; 5].

Зважаючи на це, об'єктом аналізу стала група фразеологічних одиниць (ФО) групи "Людські відносини", які складають мікросистему англійських фразеологізмів семантично орієнтованих на людські стосунки.

Актуальність дослідження зумовлена системним підходом при аналізі ФО у рамках поля; саме таке дослідження з урахуванням семасіологічного підходу дає можливість дослідити ФО групи "Людські відносини" у всій багатоплановості внутрісистемних відношень.

Вибір об'єкту нашого дослідження зумовлений, по-перше, тим фактом, що, лінгвістична сутність фразеологізмів визначається переважно їхньою семантикою [1], отже вибір для аналізу фразеологічних одиниць по семантичній ознаці, представляється найбільш виправданим. По-друге, як підкреслює А.Д. Райхштейн, фразеологічна система в цілому "виразно демонструє подвійний антропоцентризм – походження та функціонування, тобто семантичну орієнтацію на людину як складових лексем – компонентів, так і особливо совокупних ФО в їх значенні" [2: 92].

Метою роботи є комплексний опис англійських ФО групи "Людські відносини" з точки зору їх семантичних характеристик та структурних особливостей. Аналіз був проведений на матеріалі 308 фразеологізмів англійської мови, що були вибрані методом суцільної вибірки із фразеологічних словників О.В. Куніна [6], Д.І. Квеселевича [7] та К.Т. Баранцева [8].

Фразеологічна одиниця як мовне явище привертає увагу мовознавців з середини XIX сторіччя [9; 10; 11; 12; 13; 14]. Під ФО дослідники розуміють окрему самостійну одиницю мови, яка характеризується конвенційно закріпленням у мові значенням, усталеним компонентним складом, та граматичними ознаками; відтворюваністю у мовленні у готовому вигляді; сукупність цих ознак суттєво вирізняє фразеологізми від слів та вільних словосполучень [10: 29; 14: 124; 15: 124].

Відштовхуючись від визначення ФО та її основних характеристик, об'єкт нашого дослідження – ФО лексико-семантичної групи "Людські відносини", визначаємо як фразеологізми, що пов'язані спільним значенням та мають загальну інваріантну ознаку, а також диференційні.

З середини XX ст. в мовознавстві росте усвідомлення двоєдиного характеру структурних та семантичних характеристик мовних одиниць, що обумовило необхідність розгляду структурно-семантичних характеристик фразеологізмів у взаємозв'язку. У зв'язку з цим широкого визнання отримала структурно-семантична класифікація ФО В.В. Виноградова [16]. В основу його теорії покладено ступінь видозміни значення слова в різних синтаксичних та стилістичних умовах фразотворення.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що ФО групи "Людські відносини" представлені усіма виділеними семантичними типами:

- фразеологічні зрощення, наприклад: *by the ears* – на ніжках;
- фразеологічні єдності, наприклад: *box somebody's ear* – дати комусь ляпас;
- фразеологічні сполучення, наприклад: *Give every man thine ear, but few thy voice* – більше слухай, мені говори.

Треба зазначити, що семантична класифікація В.В. Виноградова є достатньо умовною і у деякій мірі суб'єктивною. Іноді лише обізнаність дослідника у лінгвокраїнознавстві та історії мови дозволяють йому віднести ФО до того чи іншого семантичного типу [9].

Як було зазначено вище, методологічною базою при дослідженні структурно-семантичних характеристик ФО групи "Людські відносини" є семасіологічний підхід, який передбачає детальне дослідження їх денотативного значення у рамках фразео-тематичної групи "Людські відносини", а також зв'язок з ситуацією спілкування.

Аналіз свідчить, що усі фразеологізми групи "Людські відносини", можна розділити на сім лексико-семантичних класів (далі ЛСГ) відповідно до психологічних процесів, з якими вони пов'язані: любовні стосунки; дружні стосунки; товариські стосунки; родинні відносини; ділові стосунки; недружні, ворожі стосунки; нещирі стосунки.

Розглянемо кожну з виділених ЛСГ більш докладно.

– **Любовні стосунки**, наприклад: *be tied to the chariot of smb* – пов'язати долю з кимсь; *bill and coo* – воркувати, пеститися; *affair of the heart* – любовна інтрига, роман; *fix one's affection on smb.* – покохати когось; *be all over* – мати до когось почуття та ін.

Усього до цієї ЛСГ віднесено 45 ФО з позитивним суб'єктивно-оцінним компонентом. З точки зору стилістичної відповідності цих ФО, найчастіше вони зустрічаються у художньому та розмовно-побутовому стилях.

– **Дружні стосунки**, наприклад: *bury the hatchet* – укласти мир; *short acquaintance brings repentance* – старий друг краще за двох нових; *be all for smb.* – повністю підтримувати когось; *arm in arm* – у співдружності; *be in accord* – сходитися у поглядах; нерозлучні друзі; *share one's last crust with smb.* – ділитися з кимось останнім шматком.

У корпусі нашої вибірки зафіксовано 58 позитивно-оцінних ідіом, що характеризують дружні стосунки та вживаються головним чином у розмовно-побутовому стилі з позитивною конотацією.

– **Товариські стосунки**, наприклад: *a nodding acquaintance* – далеке знайомство; *scrape acquaintance* – набиватися до когось у товариші; *suit smb's book* – сходитися, товаришувати з кимсь; *crack a bottle* – "роздавити з кимсь пляшечку", випити з кимсь.

Усього до цієї ЛСГ віднесено 30 фразеологізмів, що найчастіше зустрічаються у розмовно-побутовому стилі. Що стосується конотативних компонентів фразеологічного значення даної групи, то згідно словникових пометів більшість ФО відносяться до нейтральних або між стильових як з позитивною, та і негативною оцінкою.

– **Родинні відносини**, наприклад: *sworn brothers* – названі брати; *blood is thicker than water* – кров не водиця; *ball and chain* – родинні ланцюги; *cock on his own dunghill* – цар та бог у себе вдома; *alter one's condition* – вийти заміж; *it is not every couple that is a pair* – не кожний шлюб вдалий; *come between the bark and the tree* – втручатися у чужі родинні стосунки; *cousin seven times removed* – десята вода на киселі; *bed and board* – шлюбні відносини.

До цієї ЛСГ віднесено 50 ФО. З точки зору стилістичної віднесеності, для цієї групи характерно вживання у розмовно-побутовому та художньому стилях з переважно позитивною конотацією.

Треба відзначити, що декілька фразеологізмів англійської мови можуть мати іронічний відтінок, тобто вони характеризуються негативною оцінкою конотацією, наприклад, *ball and chain*; *cock on his own dunghill* та ін.

– **Ділові стосунки**, наприклад: *a speaking acquaintance* – офіційне знайомство; *row in the same boat with smb.* – спільно діяти; *play ball* – співпрацювати, діяти у згоді; *make common cause with smb* – об'єднатися з кимсь, діяти у згоді; *cut-throat competition* – жорстока конкуренція; тимчасовий спільник.

Загальна кількість фразеологізмів, що була віднесена до цієї ЛСГ – 24 ідіоми, що найчастіше вживаються у розмовно-побутовому та художньому стилях.

– **Недружні, ворожі стосунки**, наприклад: *bad blood* – озлоблення, ворожість; *draw the first blood* – нанести перший удар; *jerk smb. bald* – показати де раки зимують; *settle accounts with smb* – зводити рахунки з кимсь; *cast a cloud* – викликати відчуженість у стосунках; *be at daggers drawn* – бути у поганих, ворожих стосунках; *killenny cats* – смертельні вороги; *cast a bone between* – сіяти ворожнечу; *to be in smb's bad books* – бути у немилості.

Усього до цієї ЛСГ віднесено 52 фразеологізми, що мають яскраво виражену негативну оцінку конотацію та найчастіше вживаються у розмовно-побутовому та художньому стилях.

– **Нещирі стосунки**, наприклад: *play the advantages over smb* – обжулити когось; *get the best of smb.* – обвести когось навколо пальця; *put the change on smb* – увести когось в оману; *to get a beat on smb.* – надути когось; *sell smb. a bill of goods* – обдурити когось.

У корпусі нашої вибірки зафіксовано 35 ідіом з негативною конотацією, що характеризують нещирі відносини між людьми та вживаються головним чином у розмовно-побутовому стилі. Серед ФО цієї групи нами зафіксована також велика кількість жаргонізмів, наприклад: *to get a beat on smb*; *sell smb. a bill of goods* та ін.

Треба відзначити, що у корпусі вибірки зафіксовані також ФО, що їх ми можемо віднести до декількох ЛСГ, наприклад, фразеологізм *cast smb. aside like an old glove* можна віднести як до ФО, що номінують родинні відношення, так і до номінацій товариських або дружніх відносин, а фразеологізм *give smb. a wide berth* відносимо водночас до двох ЛСГ – номінацій ділових стосунків та номінацій товариських стосунків з різко негативною конотацією.

При аналізі структурних особливостей досліджуваних ФО, за основу, була прийнята класифікація О.В. Куніна [17], згідно якої ми виділили два структурних типи фразеологізмів:

ФО зі структурою словосполучення

- дієслівні ФО, наприклад: *give smb. a wide berth* – уникати когось;
- субстантивні ФО, наприклад: *a gold brick* – обдурювання;
- ад'єктивні ФО, наприклад: *like a bear with sore head* – дивитися звіром;
- адвербіальні ФО, наприклад: *in somebody's fingers* – бути в чийсь владі.

ФО зі структурою речення

- приказки, наприклад: *a bargain is a bargain* – угода дорожче грошей;
- прислів'я, наприклад: *the heart that once truly loves never forgets* – старої любові і іржа не їсть.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що найбільш численним класом ФО зі структурою словосполучення виявилися дієслівні моделі. Під дієслівними ФО розуміють фразеологізми, що функціонально співвіднесені з дієсловом, тобто ФО, стрижневим словом яких є дієслово.

Аналізуючи ФО групи "Людські відносини", серед дієслівних фразеологізмів ми виділили ряд структурних моделей. Так, ці фразеологізми англійської мови побудовані по таких моделях:

- дієслово + займенник + іменник (*suit smb's book* – налагоджувати дружні стосунки, сходиться з кимсь);
- дієслово + займенник + прийменник + іменник (*to know smb. from Adam* – знати когось до віку);
- дієслово + займенник + прикметник + іменник (*give smb. a wide berth* – уникати когось);
- дієслово + займенник + прийменник + прикметник + іменник (*feed smb on soft corn* – підлабузничати);
- дієслово + іменник + сполучник + займенник (*settle accounts with smb.* – мститися);
- дієслово + іменник + сполучник + іменник (*play cat and mouse* – грати як мишка з кішкою);
- дієслово + займенник + іменник + прийменник + займенник (*take one's colour from smb* – бути під впливом когось);
- дієслово + іменник – (*hold a candle to smb.* – бути залежним, допомагати комусь);
- дієслово + прийменник + займенник + іменник (*to be after smb's blood* – жадати чиеїс крові; *dance after smb's pipe* – танцювати під чиюсь дудку);

У корпусі нашої вибірки наявні також субстантивні ФО. Субстантивними прийнято вважати ФО, що функціонально співвіднесені з іменником, тобто фразеологізми стрижневим компонентом яких є іменник [18: 22]. Всередині даного класу у дослідженій групі ФО виділені такі моделі:

- іменник + числівник + іменник + дієприкметник (*cousin seven times removed* – далекий родич);
- прикметник + іменник (*bad blood* – ворожнеча);
- іменник + сполучник + іменник + іменник (*a cat and dog existence* – як кішка з собакою);
- прикметник + іменник (*a gold brick* – обдурювання);
- іменник + прийменник + іменник (*birds of a feather* – люди одного складу; *apple of discord* – яблуко розбрату; *arm in arm* – у тісній співдружності).
- дієслово + іменник (*cast a cloud* – відчуження).

Наступним зафіксованим типом є ад'єктивні фразеологізми, якими вважають ФО, що функціонально співвіднесені із прикметником, тобто ФО, стрижневим компонентом яких є прикметник [18: 30]. Доля ад'єктивних ФО у нашій виборці фразеологізмів дуже незначна. Ця група представлена такими структурними типами:

- прийменник + прикметник + прийменник + прикметник (*as thick as thieves* – закадичні друзі);
- прийменник + іменник + прийменник + прикметник + іменник (*like a bear with sore head* – дивитися звіром);
- прикметник + прийменник + прикметник (*near and dear* – близький і дорогий, близькі люди);
- прийменник + іменник (*under a cloud* – бути в опалі).

Найменшою групою ФО групи "Людські відносини" є адвербіальні ФО, до яких ми відносимо фразеологізми, що функціонально співвідносяться з прислівником [18: 31]:

- прийменник + займенник + іменник (*in somebody's finger* – бути в чийсь владі, залежним від когось);
- іменник + прийменник + іменник (*eye for eye* – око за око).

В англійській мові мають місце також фразеологізми, які по структурі співвідносяться з реченням. Такі ФО представлені різноманітними прислів'ями та приказками, наприклад: *scratch my back and I'll scratch yours* – рука руку мие, послуга за послугу.

Характерними для англійської мови є ФО, що побудовані за структурою простого речення, та мають компоненти, які співвідносяться як підмет та присудок (другорядні члени речення), наприклад: *birds of a feather flock together* – рибак рибака бачить здалека. Компоненти таких ФО є взаємозалежними, що виявляється у формі компонентів, що поєднуються.

Фразеологізми зі структурою речення можуть бути подані моделями різного ступеню сталості. Максимальний ступень сталості мають так звані замкнені фразеологізовані структури, до яких відносять прислів'я та приказки. Меншим ступенем сталості характеризуються незамкнені структури (терміни В.Л. Архангельського [19]). Критерієм виділення замкнутих та незамкнутих фразеологізованих структур є ступінь відтворюваності цих речень [19].

Найбільш чисельним типом серед досліджених одиниць є замкнені фразеологізовані структури, наприклад: *beauty is in the eye of the gazer*; *to run with the hare and hunt with the hounds* – грати подвійну гру.

Серед замкнених ФО є група фразеологізмів, побудованих по моделі складних речень (складносурядних та складнопідрядних). Вони дуже нечисленні і не є характерними, наприклад: *he that lives with cripples learns to limp* – з ким поведешся від того і наберешся; *one beats the bush and another catches the birds* – таскати вугілля з чужого вогнища

Кількісний аналіз структурних та семантичних характеристик фразеологізмів групи "Людські відносини" свідчить, що для англійської мови найбільш репрезентативною є ЛСГ "дружні стосунки"; найбільш поширеним семантичним типом є фразеологічні сполучення; за структурною ознакою переважають ФО словосполучення, з яких більшість складають дієслівні. Результати кількісного аналізу подано у таблиці 1.

Таблиця 1.

ЛСТ		Ступінь зв'язності		Структурний тип	
назва	кількість %	тип	кількість %	тип	кількість %
любовні стосунки	14,6	фразеологічні сполучення	50,4	ФО зі структурою словосполучення з них:	89,5
дружні стосунки	18,9	фразеологічні єдності	36,8	дієслівні ФО	55,5
товариські стосунки	9,7	фразеологічні зрощення	12,8	субстантивні ФО	26
родинні відносини	16,3	Всього	100	ад'єктивні ФО	5,3
ділові стосунки	7,8			адвербіальні ФО	2,7
недружні, ворожі стосунки	16,8			ФО зі структурою речення з них:	10,5
нещирі стосунки	11,3			приказки	7,1
інші	4,6			прислів'я	3,4
Всього	100			Всього	100

Таким чином, доходимо висновку, що англійські ФО групи "Людські відносини" є достатньо різноманітними по своїх змістовних, семантичних й структурних параметрах; причому якщо змістовні параметри демонструють диференціацію, то семантичні та структурні виявляють домінування одного з типів.

Перспективу дослідження вбачаємо у зіставному аналізі ФО групи "Людські відносини" в англійській, російській та українській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. О двух основных направлениях исследования фразеологического фонда английского языка // Проблемы варьирования языковых единиц. – К., 1990. – С. 58-65.
2. Райхштейн А.Д. сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. – М.: Высшая школа, 1980. – 143 с.
3. Покровская Э.Н. Фразеологические единицы со значением психического состояния человека в русском языке (в сопоставлении с украинским): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1977. – 21 с.
4. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (на материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках). – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 125 с.
5. Вовк В.Н. Фразеологизированные единицы со значением неопределённого множества в современном английском языке (в сопоставлении с украинским языком): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Киев, 1976. – 21 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Высшая школа, 1982. – 893 с.
7. Квеселевич Д.И. Русско-английский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 2000. – 567 с.
8. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1994. – 1051 с.
9. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как научной дисциплины. Труды юбилейной сессии ЛГУ. – Л.: ЛГУ, 1946. – С. 48-69.
10. Кунин А.В. Английская фразеология (теорет. курс). – М.: Высш. школа, 1970. – 343 с.
11. Будагов Р.А. "Французская стилистика" Шарля Балли // Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Наука, 1961. – С. 5-16.
12. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.: Просвещение, 1978. – 250 с.
13. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Просвещение, 1955. – 218 с.
14. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. – 207 с.
15. Огуй О.Д. Одиниці фразеологічного рівня мови та специфіка їх перекладу // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2004. – № 635. – С. 123-127.
16. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. – 1955. – № 1. – С. 3-15.
17. Кунин А.В. Английская фразеология (теорет. курс). – М.: Высш. школа, 1970. – 343 с.
18. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (На материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках). – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 125 с.
19. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном английском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. – Ростов Н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1964. – 302 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2008 р.

Высоцкая А.В. Структурно-семантические характеристики фразеологических единиц группы "Человеческие отношения".

Статья посвящена анализу английских фразеологических единиц группы "Человеческие отношения". По содержательному критерию выделены подгруппы, также проанализированы семантические и структурные характеристики. В исследуемой группе фразеологизмов содержательные параметры демонстрируют дифференциацию, семантические и структурные – доминирования одного из типов.

Vysotska H.V. Structural-Semantic Characteristic Features of Phraseological Units of the Group "Human Relations".

The article focuses on the analysis of English phraseological units belonging to the group "Human Relations". Proceeding from content criterion subgroups are defined, semantic and structural characteristic features are analysed as well. The group of phraseological units under study content parametres demonstrates differentiation, semantic and structural parameters – domination of a certain type.